Znanstveni pregledni članak
UDK 811.112.2'276.6:34:81-112:378.634(497.5)

Primljen 26. 09. 2005.
Prihvaćen 14. 11. 2005.

O NJEMAČKOM JEZIKU PRAVNE STRUKE – DIJAKRONIJSKI PRISTUP

*mr. sc. Ljubica Kordić**

Pravni fakultet, Osijek

Nedvojbena je važnost poučavanja stranoga jezika pravne struke na hrvatskim pravnim fakultetima, posebice engleskoga i njemačkoga, a osobito ako imamo u vidu načela mobilnosti i poliglosije studenata te „europeizacije" naših visokih učilišta koja se promiču aktualnom reformom visokoga školstva sukladno Bolonjskoj deklaraciji. Ipak, jezik pravne struke jedan je od najmanje istraženih jezika struke, kako s lingvističkoga, tako i s didaktičko-metodičkoga aspekta. Jezikom prava više su se bavili sami pravnici u okviru svoga materinskoga jezika, a u manjoj mjeri lingvisti i didaktičari stranih jezika, o čemu svjedoči tek nekolicina udžbenika za poučavanje njemačkoga (pa i engleskoga) jezika pravne struke objavljenih u Europi, dok se u području nekih drugih znanosti, primjerice, ekonomskih ili tehničkih, može naći mnoštvo udžbenika za poučavanje stranoga jezika struke. Ovim ćemo radom pokušati objediniti i analizirati do sada objavljene spoznaje o njemačkom jeziku prava u izvorima pravne i lingvističke provenijencije, kako bismo, s jedne strane, pridonijeli potpunijoj istraženosti toga idioma te da bismo, s druge strane, stvorili osnovu za kvalitetnije osmišljavanje didaktičkih materijala za nastavu njemačkoga kao stranoga jezika za pravnu struku.

Ključne riječi: jezik struke, njemački jezik pravne struke, poučavanje njemačkoga jezika pravne struke, distinktivna obilježja

1. NJEMAČKI JEZIK PRAVNE STRUKE

1.1 Kompleksnost prava i klasifikacije unutar jezika pravne struke

Jedan od razloga nedovoljne istraženosti jezika pravne struke nedvojbeno je kompleksnost prava kao znanosti, koja je odraz kompleksnosti svih životnih pitanja i područja kojima se pravo bavi. Ta se kompleksnost nužno reflektirala i na jezik kao izražajno sredstvo tih odnosa, ali i sredstvo čijom su se uspješnom primjenom stoljećima u sudskim raspravama rješavala životna pitanja pojedinaca i interesnih skupina. Stoga ne čudi činjenica da su teoretičari prava i lingvisti već u ranim istraživanjima uočili ključnu povezanost jezika i

* Ljubica Kordić, Pravni fakultet, Osijek, e-mail: kljubica@zakon.pravos.hr

prava, pa O. Giercke 1896. kaže: „Die Sprache (...) ist etwa nicht bloß das Kleid, es ist der wahre Leib des Rechts"[1], jer dobar pravnik mora biti „ein Sprachkenner", „er muss im Stande sein, der Sprache in ihren geheimsten Regungen nachzugehen, um stets den richtigen Sinn der Gesetze oder der Erklärungen und Aussagen der Parteien zu erfassen".[2] No, mi ćemo se ovdje, s obzirom na to da je u ovome poglavlju riječ o istraživanju lingvističko-didaktičke provenijencije, baviti jezikom kao „odjećom" u koju je pravo odjenuto, kao „formom" pravnoga izričaja.

U knjizi Nikole Viskovića *Jezik prava* susrećemo jednu od rijetkih definicija jezika pravne struke koju on, istina, preuzima od Scrapellija, a koja je više pragmatičkoga, a manje lingvističkoga karaktera. Prema toj je definiciji jezik prava **„... jezični podsustav koji uporabljuju osobe nadležne izricati pravne norme, zatim, pravnici u njihovu praktičnom i znanstvenom radu te svi oni koji obavljaju jezične radnje, ponavljajući načine izražavanja normotvoraca i pravnika.[3]"** Jezik prava je, općenito gledano, podsustav općega jezika koji po svojim morfološkim, leksičkim, semantičkim, sintaktičkim i pragmatičko-stilskim obilježjima predstavlja „...jedan specijalni i tehnički sociolekt" u kojemu Visković uočava **„sadržajne" i „frekvencijske" razlike u odnosu na opći jezik.**[4] Sadržajne razlike odnose se na jezične elemente koje pravni sustav „sam stvara" na temelju općega jezika, a frekvencijske razlike nastaju „...kad pravni sustav rabi elemente općega jezika većom ili manjom učestalošću nego svakodnevno opće jezično komuniciranje"[5]. Sadržajne su razlike brojnije na leksičkoj, semantičkoj i pragmatičko-stilskoj razini, dok su frekvencijske izraženije na razini sintakse i morfologije. Vidjet ćemo da se rezultati ovoga Viskovićevog istraživanja, iako se odnose na hrvatski jezik prava, u velikoj mjeri podudaraju s onima koje su njemački i austrijski lingvisti proveli na njemačkom jeziku pravne struke.

Kompleksnost i brojnost pravnih područja navela je lingviste da u jeziku pravne struke uoče funkcionalno različite jezične podsustave, pa tako Hans Dölle („Vom Stil der Rechtssprache", Tübingen, 1949.) razlikuje između **„Amtssprache, Wissenschaftssprache und Gerichtssprache"**; Adalbert Podlech („Fachsprache – Umgangssprache", Kronberg/Ts.,1975.) jezik prava dijeli na **„Normsprache" (jezik pravnih propisa), „Rechtfertigungssprache" (jezik sudskih presuda) i „dogmatische Rechtssprache" (jezik pravnih znanosti)**, a Gizbert-Studnicki na **„Gesetzessprache und Juristensprache"** („Die Rechtssprache aus der soziolinguistischen Sicht", 1984.). Najdetaljniju taksonomiju jezika pravne struke nudi Walter Otto („Die Paradoxie einer Fachsprache", 1981.), koji jezik prava naziva „Rechts - und Verwaltungssprache" i po kriteriju funkcionalnosti dijeli ga na **„Gesetzessprache", „Urteils - und Bescheidssprache", „Wissenschaftsprache und Gutachtensprache", „Sprache des behördlichen Schriftverkehrs" i „Verwaltungsjargon"[6].**

Korak dalje u razmatranju jezičnih varijeteta pravnoga jezika otišao je Nikola Visković, koji je, uz slojevitost uvjetovanu pripadnošću jezika prava različitim „nacionalnim makrojezicima", pa i varijantnost jezika između različitih pravnih grana, uočio **više strukturalnih i funkcionalnih varijeteta jezika prava koji su uvjetovani dijakronijskim i sinkronijskim razlikama između jezika pojedinih povijesnih tipova prava.** Tako se „...jezici arhaičnih i običajno-feudalnih prava duboko razlikuju (većim učešćem općega

jezika, iracionalnim formalizmom) od tehnički izvještačenih jezika modernog prava; također se više ili manje strukturalno razlikuju jezici pojedinih tipova modernih prava – kontinentalnoga europskog, angloameričkoga, muslimanskoga, pa zatim buržoaskih i socijalističkih pravnih sustava itd." Dodat ćemo da se ove razlike svakako više uočavaju na razini leksika, semantike i stila (strukturalna razina), nego na razini morfologije, gramatike i sintakse (frekvencijska razina), jer je različitost pravnih sustava iznjedrila i mnoštvo izraza koji se rabe u jednom, a nepoznati u drugom pravnom sustavu (primjerice, engleski „law of torts" ili „petty offence law" kao pravna područja nemaju ekvivalenata u kontinentalno-europskim pravnim sustavima, stoga ni u njemačkoj, austrijskoj, švicarskoj, a također ni hrvatskoj pravnoj terminologiji).

1.2 (Ne)Razumljivost jezika prava kao predmet istraživanja

Već smo naveli da se distinktivna obilježja jezika pravne struke poglavito odnose na područje leksikologije, gramatike, morfologije, sintakse i stilistike, pa je znakovito da se kod Petera Kühna javlja sintagma „fachsprachenlexikalische, -grammatische, -syntaktische und -stilistische Verständigungsschwierigkeiten"[7], koja ukazuje na to da se problemi razumijevanja između pravnika i laika javljaju u svim jezičnim aspektima ovoga idioma koji ga razdvajaju od općega jezika.

Zanimljivo je da se u lingvističko-didaktičkim izvorima koji se bave jezikom struke, uz izuzetak jezika onih znanosti koje odlikuje izrazito služenje simbolima (matematika, kemija, fizika), pojam nerazumljivosti teksta (pisanoga ili govornoga) u najvećoj mjeri veže za jezik prava. Tako je „juristische Fachsprache", poglavito njegov „Verwaltungsstil", tipičan primjer nerazumljivosti jezika nekih struka koju razrađuje Fluck u poglavlju „Sprach-und Handlungsbarriere"[8]. Nerazumljivost jezika prava za „običnoga čovjeka" predstavlja ne samo lingvistički nego i društveni problem, jer, ... der Gesetzkodex und seine Auslegungen in einer derart abstrakten Sprache gefasst sind, dass sie den Adressaten, dazu sind alle Mitglieder eines Staatswesens zu zählen, nicht mehr verständlich sind", pa tuženik ili tužitelj, „wenn er einmal unversehens in die Mühle der Justiz gerät" svoje pravo mogu ostvariti tek ako uspiju angažirati dobroga odvjetnika, ...als Interpreten, der die Gesetze kennt, und sie zu verstehen und auszulegen gelernt hat" [9].

Također je zanimljivo u ovom kontekstu spomenuti statističko istraživanje iz osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća o zaziranju stanovništva Njemačke pred pravnim sporovima: naime, 50% ispitanika bilo je mišljenja kako pravnici spor još više zakompliciraju, a razlog tomu su zasigurno i „sprachliche Gründe"[10].

Iz navedenih razloga posljednjih se dvadesetak godina bilježe nastojanja reforme jezika pravosuđa i uprave u Njemačkoj kako bi se stvorila „eine Justiz mit menschlichem Antlitz", odnosno „eine bürgerfreundliche Justiz"[11]. No, ono što je osobito zanimljivo jest činjenica da su se takva nastojanja jednakim, ako ne i većim žarom, provodila cijelo jedno stoljeće prije. O tomu zorno svjedoči djelo L. Günthera „*Recht und Sprache*" iz 1898. godine, koje za svoj cilj postavlja težnju za „Ausrottung der auf einheimischem Boden gewachsenen Schmarotzenpflanzen, der Erzeugnisse des sog. 'papierenen Stils'" i borbu

protiv „Sprachverwilderung bei den Juristen", o čemu se u to vrijeme toliko govorilo i pisalo „...dass bereits im Jahre 1896. ein höherer Verwaltungsbeamter die Meinung äußern konnte, 'es sei nunmehr genug!'"[12].

Očito se apstraktni, „uzvišeni" stil pisanoga i govornoga izražavanja pravnika razvijao upravo tih godina, jer Günther govori o jasno uočljivoj suprotnosti „zwischen der einst so plastisch-poetischen Sprache unserer Altvorderen und der abstrakt-realistischen Ausdrucksweise unserer modernen Juristen"[13]. Tako su među kritičarima tadašnjega jezika „modernih pravnika" bili Friedrich Schlegel („Sprachverwüstung"), Otto Schröder („Tintendeutsch"), Theodor Mathias („Sprachschäden"), Theodor von Sosnosky („Sprachsünden"), Richard von Wilpert („Sprachheiterkeiten"), Gustav Wurtmann („Sprachdummheiten") i drugi.[14] Osobito je kritikama lingvista i pravnika početkom 20. stoljeća bio izložen Građanski zakonik („Bürgerliches Gesetzbuch für das Deutsche Reich") koji je stupio na snagu 1900. godine i na koji se, sadržajno i po svom jezičnom izričaju, naslanjao i austrijski građanski zakonik, a kako ćemo kasnije vidjeti, i zakonici zemalja bivših pripadnica austrijske monarhije.[15] Najčešće zamjerke ovome pravnom tekstu, koji je izazvao „einen wahren Entrüstungssturm", su „Durchsetzung mit entbehrlichen Fremdwörtern", „bedenkliche Verstöße gegen die Rechtschreibung, die Grammatik, ja selbst gegen die Logik" te da je njegov stil „statt kurz und bündig, einfach und schlicht, aber dabei doch edel und vornehm" zapravo „weitschweifig und langathmig, schwülstig, gespreuzt und gesucht, unbeholfen 'steif und eckig'"[16] stoga je kao takav „...vielfach nur dem technisch vorgebildeten Juristen, und auch diesem nicht immer leicht verständlich"[17].

Uzrok takvomu stanju jezika prava kritičari su vidjeli u utjecaju rimskoga prava i prijevodu latinskih tekstova, ali su priznavali i činjenicu „...dass manche Eigenschaften unserer modernen Rechtssprache – wie z. B. die immer abstrakter gewordene Fassung der Gesetze und ihre dadurch verminderte Volkstümlichkeit – nur als die notwendigen Konsequenzen des Fortschritts in der historischen Entwicklung des Rechts und der Sprache selbst aufzufassen sind"[18].

Kako smo već spomenuli, njemački su jezikoslovci (i ne samo oni), ponukani apstraktnošću i nerazumljivošću jezika prava i pravnika, još krajem 19. stoljeća istraživali i analizirali njegova stilska, gramatička, morfološka, sintaktička i leksička obilježja i nastojali utjecati na njegovo približavanje širokim narodnim masama u čijoj bi funkciji pravo trebalo biti. Svjedoci smo istih težnji i u suvremeno doba, pa teoretičari primijenjene lingvistike govore o „vermeintliche fachsprachenlexikalische, -grammatische, -syntaktische und -stilistische Verständigungsschwierigkeiten" i predlažu „... Jurastudierende und angehende Juristen über Lehrbücher und Juristenausbildung sprachkritisch auszubilden: Sie sollen vom abstrakten und komplexen Stil weg zu einem eher situationsbezogenen, expliziten Anreihungsstil angeleitet werden"[19]. Rješenju ovoga problema pridonose i teoretičari pravne znanosti, predlažući preoblikovanje dijelova sudskoga postupka (Hoffmann, 1989.), prevođenje zakonskih tekstova s „Fachsprache" u „Laiensprache" (Soeffner, 1983.; Karlmayer, 1983.), ili posebno izdavanje „narodne verzije" zakonskih tekstova, tzv. „Volksausgaben" (Wassermann, 1981.)[20].

Ipak, neki pravni znanstvenici promatraju ovaj problem mnogo kompleksnije. Tako Dietrich Busse smatra da se kompleksnost pravne problematike i međusobna isprepletenost različitih pravnih područja, koja dolazi do izražaja u mnogim pravnim sporovima, ne može laiku približiti pukim prevođenjem, nego je tu više riječ o „Arbeiten mit Texten", jer razumijevanje pravnoga teksta podrazumijeva i znanje vantekstualnih poveznica među zakonskim tekstovima različitih pravnih područja:

„Wissen über die Bedeutungen von Normtexten ist das Wissen über vielfältige und komplexe rechtsdogmatische Wissensrahmen und die Relationen, die sie verknüpfen. Aus dieser Perspektive ist die vermeintliche Beziehung des Wortlauts des Strafgesetzbuches zur Gemeinsprache eine rechtstheoretische Fiktion"[21].

2. OBILJEŽJA NJEMAČKOGA JEZIKA PRAVNE STRUKE – DIJAKRONIJSKA ANALIZA

Ne upuštajući se u dublju kritičku analizu ideja o postizanju bolje razumljivosti jezika prava i njegova približavanja laicima, načinit ćemo kratki pregled onih jezičnih obilježja koja njemački jezik prava čine specifičnim jezičnim podsustavom općeg jezika. Krenut ćemo kronološki, od prvih jezičnih analiza Günthera s kraja 19. stoljeća, a završiti obilježjima koja uočavaju suvremeni lingvisti i didaktičari jezika pravne struke. Na taj ćemo način biti u prilici usporediti ta obilježja s obilježjima istoga jezika jedno stoljeće poslije, i uočiti efekte jezičnoga djelovanja na taj idiom tijekom jednoga stoljeća.

2.1 Obilježja njemačkoga jezika prava prema L. Güntheru – povijesni aspekt

Günther je obilježja njemačkoga jezika prava istraživao na korpusu pisanih dokumenata „der Richtersprache und des gerichtlichen Aktenstils" i uočio sljedeće osobitosti:

Učestala uporaba pasivnih oblika i slijedom toga uvođenje izraza „seitens", odnosno „von seiten" te „davon abgeleitent Adverbialbildungen auf –seits oder –seitig", a kao primjere navodi izraze „von seiten des Gerichts, seitens des Gerichts, gerichtsseitig" ili „seitens des Klägers oder klägerischerseitens".[22]

Izostavljanje određenog člana ispred imenica („Kläger und Beklagter").

Učestala uporaba poimeničenih participa i pridjeva („Angeklagter").

Učestala uporaba stranih riječi (uglavnom iz francuskog, engleskog i talijanskog jezika). Günther navodi rezultate znanstvenoga istraživanja tadašnjega suvremenog njemačkog jezika koje je pokazalo da od oko 70 000 stranih riječi koje su bile u uporabi „...die Rechtswissenschaft hat so ziemlich den grössten Anteil geliefert"[23]. Kao primjer česte uporabe tuđica citira se „Reichsverfassung vom 16.4.1871", posebice članci 57–68 „über das Reichskriegswesen", čiji naslovi glase: „Inspektion der Kontingente durch die Kommandeure", „Requisitionen, Instruktionen und Rapporte", „Advancement", „Service", itd. Posebna zanimljivost su podaci o lekturi zakonskih tekstova od strane jezikoslovaca

(„Sprachreiniger"), koji su „... mit manchem fremden Ballast energisch aufgeräumt", tako da je, primjerice, izraz „Kompetenz" zamijenjen s „Zuständigkeit", „Präsident" s „Vorsitzende", „Originale und Kopien" s „Urschriften und Abschriften", „Kaution" s „Sicherheitsleistung", „Manifestationseid" s „Offenbarungseid", „Appelation" s „Berufung", „Exekution" s "Zwangsvollstreckung", „Obduktion und Sektion" s „Leichenschau und Leichenöffnung" itd.[24].

Česta uporaba latinskih izraza, formulacija ili cijelih rečenica. Kao osobito omiljene izraze „des Gerichts- und Kanzleistils" Günther navodi: „loco sigilli", „brevi manu", „per copiam decreti", „sub petito remissionis", „in flagranti", a kao primjer pretjerane i gotovo neumjesne uporabe latinskoga u sudskim spisima navodi se dopis jednoga njemačkog prvostupanjskog suda drugome u kojemu se traži „...*in subsidium juris et sum oblatione reciproci*, ...die anliegende Ediktalcitation loco consueto affigieren zu lassen und selbige affluxo termino cum documento aff. et reflexionis zu remittieren"[25].

Izrazi pretjerane uljudnosti i dodvoravanja u dopisima nižih sudskih službenika svojim pretpostavljenima, „...wo schriftlicherweise das Hervortreten eigener Person und der eigenen Meinung nicht angebracht erscheint"[26], jer se u takvim dopisima u pravilu umjesto „ich" koristilo „wir".

Gomilanje imenica jednih uz druge u višestruke složenice: „Inbrandsetzung", „Glaubhaftmachung von Tatsachen", „Zuvielforderung einer Partei", „Geltendmachung von Beweis- und Verteidigungsmitteln", „Unbrauchbarmachung von Gegenständen", „Kraftloserklärung von Urkunden im BGB", „Zurhaftbringung", „Inswerksetzung", "Inklagestandversetzung" itd.[27].

„Einschachtelung der Satzteile ineinander" – ono što danas određujemo kao uporabu proširenih participa. Kao tipičan primjer za višestruko „proširenje" participa Günther navodi članak 174. Zakona o kaznenom postupku (StPO): „die Leistung einer für die durch das Verfahren über den Antrag und durch die Untersuchung der Staatskasse oder dem Angeklagten voraussichtlich erwachsenden Kosten"[28].

Umetanje zavisnih rečenica, posebice odnosnih, jednih u druge („zerhackter Stil"), te česta uporaba rečeničnog niza. Zanimljiv je primjer objave nagrade za obavijest o počinitelju koju je krajem 19. stoljeća izdao jedan općinski sud iz Hessena, a prema kojoj „...derjenige, der den Thäter, der den Pfahl, der an der Brücke, die an dem Wege, der nach Worms führt, liegt, steht, umgeworfen hat, anzeigt, eine Belohnung erhalten sollte"[29].

Samovolja u uporabi ortografije u pravnim spisima, osobito kada se radi o tuđicama: tako su u uporabi i izraz „Cession" i „Zession", odnosno „Konkurs" i „Concurse".

Poseban dio Güntherova istraživanja specifičnih obilježja pravnoga stila čine jezične konstrukcije koje se kose s gramatičkim pravilima njemačkoga jezika (**„Verstöße der Juristensprache gegen die Regeln der Gramatik und Syntax, gegen Satzbildung und Satzstellung, gegen die Lehre von Tempus"**), koje su „leider so zahlreich, dass wir uns (...) darauf beschränken müssen, eine kleine Blütenlese aus den besonders schlimmen oder doch besonders häufigen Fällen zusammenzustellen"[30]. To su sljedeće jezične pojave i konstrukcije:

Pogrešno povezivanje pridjeva i imenice na koju se odnosi, što bismo mogli svrstati i pod „Verstöße gegen die Logik“: „die Geschwister des ledernen Handschuhmachers“, „der musikalische Instrumentenmacher“, „der geriebene Farben- und der geräucherte Fischhändler“, „die reitende Artilleriekaserne“[31]. Osobito su zanimljivi ovakvi primjeri pronađeni u tadašnjem njemačkom Zakonu o kaznenom postupku (čl. 394.): „tatsächliche Feststellungen“, odnosno „tatsächliche Behauptungen“, za što se danas koriste izrazi „Tat sachenfeststellungen“ i „Tatsachenbehauptungen“. Također su zanimljivi slični primjeri iz tadašnjeg Kaznenog zakonika (čl. 243.): „sachverständiges Gutachten“ (Gutachten eines Sachverständigen), „bewaffneter Diebstahl“ („Diebstahl, bei dessen Begehung der Täter oder einer der Teilnehmer Waffen bei sich führte“)[32].

Attributna uporaba priloga: „gänzliche oder teilweise Zerstörung einer Sache“ (Kazneni zakonik, čl. 311.); „zwangsweise Vorführung von Zeugen“ (Zakon o kaznenom postupku, čl. 50.).

Sklanjanje pridjeva i kada funkcioniraju kao dio predikata: „Die Entscheidung ist eine unrichtige / ... eine verkehrte/ ... eine den Gesetzen widersprechende“ (ERG in Strafsachen, Band VIII, str. 367).

Tendencija da se negacija „nicht“ stavlja na kraj rečenice: „Die Verabfolgung von Lebensmitteln fällt, sofern sie zu einem die Anschaffungskosten nicht übersteigenden Preise erfolgt, unter die vorstehende Bestimmung nicht“ (Reichsgewerbeordnung, čl. 115.).

Pogrešna participijalna konstrukcija: „die innehabende Wohnung“ (die Wohnung, die jemand innehat), „die an einem Urteil mitgewirkte Schöffen“ (die Schöffen, die an einem Urteil mitgewirkt haben)[33].

2. 2 Rösslerovo dijakronijsko istraživanje jezika zakonskih tekstova Austrije

Nadovezujući se na povijesni aspekt jezika prava koje nudi iscrpno Güntherovo istraživanje, potrebno je spomenuti i rad Paula Roesslera iz 1994. godine objavljen u „Schriften zur deutschen Sprache in Österreich“ pod naslovom: „Entwicklungstendenzen der österreichischen Rechtssprache seit dem ausgehenden 18. Jh.: eine syntaktische, stilistische und lexikalische Untersuchung von Studiengesetzen und –verordnungen“. Iako je istraživanje novijega datuma, ono se bavi obilježjima teksta austrijskih zakona kroz povijest. Zanimljivo je da se služi strukturalističko-funkcionalnim pristupom analizi pravnoga teksta, koje je svoju punu afirmaciju doživjelo šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća. Ipak, najveća vrijednost mu je u tome što istražuje (dijakronijskim pristupom) ograničeni uzorak sadržajno ujednačenih tekstova podjednake dužine koji pripadaju jednome pravnom području i time nudi egzaktne rezultate koji su znanstveno relevantni i pouzdani. Naime, istraživao je korpus zakonskih tekstova Austrije počevši od 18. stoljeća. Svi su se propisi odnosili na pitanja studija i studiranja, bili su podjednake dužine, a vremenski razmaci između njihova objavljivanja bili su pravilni.

Kvantitativno su na sintaktičkoj razini istražene pojavnosti kao što su brojčani odnos dužih i kraćih rečenica te zastupljenost jednostavnih, proširenih rečenica kao i složenih

rečenica i rečeničnoga niza. Na stilističkoj razini kvantitativno je izrazio zastupljenost aktiva u odnosu na pasiv, brojnost imenica u tekstu te učestalost imenica s nastavcima – -ung, -nis, -keit, -heit, kao i učestalost složenica i uporabe atributa. Na razini leksika utvrdio je postojanje triju vrsta izraza unutar pravnoga teksta: a) stručne izraze umjesto općejezičnih, b) izraze iz općega jezika koji nose specifično stručno značenje i c) specifične stručne izraze. Njegovo istraživanje ne obuhvaća sve aspekte pravnoga teksta poput gramatičkoga ili semantičkoga koje su u svojim istraživanjima obuhvatili ostali autori o kojima je ovdje riječ (što možda nije bilo ni moguće s obzirom na opseg samoga rada). Osim toga, iz samoga pristupa problematici nameće se dojam da je autor propustio analizirati sličnosti i razlike između „starijega" i „novijega" pravnoga teksta, s obzirom na dijakronijsko istraživanje zakonskih tekstova kroz tako dugo vremensko razdoblje.

2. 3 Obilježja suvremenoga njemačkog jezika prava prema Kühnu

Specifična obilježja *suvremenoga* njemačkog jezika prava možemo iščitati iz Kühnove[34] analize onih jezičnih elemenata koji dovode do problema u razumijevanju jezika prava od strane laika. Da bismo dobili cjelovitiju sliku dopunit ćemo popis tih obilježja onima koje je u svojim radovima razradio Siegfrid Weber, kao i autorica ovoga rada. Na kraju ćemo ih usporediti s onima koje je prije više od jednoga stoljeća uočio L. Günther, kao i obilježjima zakonskih tekstova kroz povijest koje nalazimo kod Rösslera, kako bismo uočili jesu li se i u kojoj mjeri ta obilježja promijenila.

Prema Kühnu, specifična obilježja suvremenoga njemačkog jezika prava, koja utječu i na teškoće u njegovu razumijevanju, jesu:

- specifična pravna terminologija, koja često sadrži latinske izraze;
- semantički različita uporaba izraza svakodnevnoga govora (npr. *Besitzer, Eigentümer, Absicht*); kod Webera susrećemo određenje ovih izraza kao „verdeckte Fachausdrücke"[35];
- diferencirane semantičke razlike koje u općem jeziku ne postoje (npr. *Raub vs. Ausführung des Raubs, Rat geben vs. raten*);
- semantička višeznačnost odnosno nejasnoća izraza zbog mogućnosti dvojakoga tumačenja (npr. *grosse Strafrechtskommission* – je li riječ o velikom povjerenstvu po broju članova ili se želi naglasiti važnost povjerenstva? Slično je i s izrazom koji možemo naći u Creifeldsovu „Rechtswörterbuch": *vorbeugende Aufgabe des Strafrechts*: radi li se tu o zadaći koja je preventivna ili je riječ o zadaći kaznenoga prava, čiji je cilj da djeluje preventivno).
- „Nominalstil" (ovo smo obilježje susreli i kod Günthera pod nazivom „Gomilanje imenica/imenskih riječi u složenice" (*Inbrandsetzung, Geltendmachung*));

- Personificiranje apstraktnih sadržaja (*Erblasser, Wiederbeklagter*);

- Nepoštivanje gramatičkih pravila: Kühn se u ovom dijelu ograničava samo na pogrešno atribuiranje (*dienende Grundstücke, kalte A*ussperrung), za razliku od Günthera koji ukazuje i na druge gramatičke propuste. No, to nužno ne znači da se suvremeni jezik prava u tom smislu bitno razlikuje od onoga koji se rabio prije više od sto godina. Ipak, za otkrivanje eventualnih drugih oblika kršenja gramatičkih pravila u suvremenom njemačkom jeziku prava potrebno je poduzeti opsežnije istraživanje širega korpusa različitih tipova pravnoga teksta, što nadilazi domenu i didaktičko-metodički karakter ove radnje.

- Gomilanje genitiva i participijalnih konstrukcija (npr.:„... *die irrige Einnahme der sachlichen Voraussetzungen eines anerkannten Rechtfertigungsgrundes...*", odnosno: „... *sie war nicht dazu geeignet, einen über den geprüften Inhalt der in ihr enthaltenen Einzelurkunden hinausgehenden, für sich bestehenden Gedankeninhalt zu beweisen*).

- Gomilanje i umetanje zavisnih rečenica jednih u druge (hipotakse);

- Osobita metaforičnost pravnih izraza: Kühn spominje izraze *Leihmutter* i *Rechte erwachsen und erlöschen*. Ovo stilsko obilježje njemačkoga jezika prava nije izričito navedeno kod Günthera skupa s ostalim obilježjima, ali mu on posvećuje cijelo jedno poglavlje govoreći o poetici pravnoga izričaja. Metaforičnost, odnosno poetičnost pravnoga izraza, razrađenu na temelju jednoga članka Jakoba Grimma[36], Günther spominje više kao tragove „der volkstümlichen germanischen Rechtssprache". Kod njega tako susrećemo primjere za aliteracije („Erb und Eigen", „recht und redlich", „Hals und Hand"), tautologije („etwas kund und zu wissen thun"), kao i slikovite usporedbe u starim poveljama ili oporukama („so lange der Wind weht, der Hahn kräht und die Sonne scheint"). Također su zanimljive poslovice koje potječu iz staronjemačkoga pravnoga postupka: „Aller guten Dinge sind drei", „Eines Mannes Rede ist keines Mannes Rede", „Einmal ist keinmal", „Wer A sagt muss auch B sagen", „Not kennt kein Gebot", „Gedanken sind zollfrei" itd[37].
- Ideološka uvjetovanost jezika prava, pod kojom Kühn podrazumijeva postizanje prividne preciznosti pravnoga izričaja pomoću tzv. „Wertwörter", kao *betrügerisch, gewissenlos, Reinheit und Gesundheit des Geschlechtslebens*. Čini se da ovo svojstvo jezika prava Günther ili nije uočio, iako je ono prije jednoga stoljeća i u vrijeme monarhističke vlasti bilo daleko izraženije, ili ga je, u tadašnjim socijalno-političkim uvjetima, smatrao normalnim.
- Preuzimanje „teških riječi" (hard words) iz drugih jezika: kao primjer Kühn navodi njemačku riječ *Kultur* i englesku *culture*. Iako Günther u svojoj analizi jezika prava ovo obilježje nije definirao na isti način, čini se da ga je i on prije jednoga stoljeća uočio, jer u odlomku u kojem se bavi stranim riječima posuđenim iz drugoga jezika te nastojanjem njemačkih lingvista za iznalaženjem domaćih riječi, uviđa da neke od njih jednostovno

odolijevaju tom pokušaju, kao primjerice, zadržavanje riječi *Obduktion* umjesto njemačke *Leichenschau.* [38]

2.4 Njemački jezik prava prema istraživanju Siegfrieda Webera

Jedan od autora koji se sustavnije posvetio izučavanju sintakse rečenice u pravnom (poglavito zakonskom) tekstu bio je Siegfried Weber. U ovom ćemo odlomku njegove zaključke i rečenične uzorke koje je izdvojio kao najfrekventnije u toj vrsti teksta ilustrirati primjerima iz aktualnih njemačkih zakona, poglavito Kaznenog zakonika (StGB), Građanskog zakonika (BGB), kao i Ustava Savezne Republike Njemačke (GG), dok primjere koji se odnose na gramatička, morfološka i leksička svojstva ovoga idioma zahvaljujem Weberu.

Siegfried Weber, razmatrajući temeljna obilježja pravnoga teksta na razini sintakse rečenice, kao najzastupljenije navodi pogodbene rečenice (wenn – Sätze: Konditionalgefüge „wenn – so/dann"). Učestale su i tzv. „neuvedene pogodbene rečenice" (uneingeleitete Konditionalsätze), čiji zavisni dio počinje konjugiranim glagolom, a glavni u pravilu sa „so" ili „dann" + konjugirani glagol:

*„***Ist** *durch die Körperverletzung der Tod des Verletzten verursacht worden,* so *ist eine Freiheitsstrafe nicht unter drei Jahren zu erkennen" (Art. 226 StGB).*

Po kriteriju učestalosti u zakonskim tekstovima slijede subjektne rečenice (mit „wer" eingeleitete Gliedsätze), strukturirane po načelu „činjenično stanje – pravna posljedica". (Tatbestand – Rechtsfolge):

„Wer eine fremde bewegliche Sache einem anderen in der Absicht wegnimmt, dieselbe sich rechtswidrig zuzueignen, wird mit Freiheitsstrafe bis zu fünf Jahren oder mit Geldstrafe bestraft" (Art. 242 StGB)

Često se kao dio izraza javljaju umetnute odnosne rečenice (Relativsätze):

„Wer eine Tat begeht, **die** *durch Notwehr geboten ist, handelt nicht rechtswidrig" (Art. 32, Abs. 1 StGB).*

Od rečenica karakterističnih za pravni tekst Weber dalje navodi „Satzgefüge, deren Gliedsätze durch *es sei denn, nur wenn, soweit/sofern* und *auch wenn* eigeleitet werden" i kojima se izražava „Ausnahme (Exzeption)", „Einschränkung (Restriktion)" te „Ausdehnung (Expansion)"[39], tj. izuzimanje od nekih obveza ili prava, odnosno njihovo ograničenje i proširenje.

Ausnahme: „Wer einem anderen die Schließung eines Vertrags anträgt, ist an den Antrag gebunden, **es sei denn**, *dass er die Gebundenheit ausgeschlossen hat" (Art. 145 BGB).*

Einschränkung: „Jeder hat das Recht auf freie Entfaltung seiner Persönlichkeit, **soweit** *er nicht die Rechte anderer verletzt" (Art. 2 GG).*

Ausdehnung: „Ein Gesellschafter kann, **auch wenn** *er von der Gesellschaftsführung ausgeschlossen ist, sich von der Angelegenheiten der Gesellschaft persönlich unterrichten (...)." (Art. 716 BGB).*

No, vrlo je česta i kombinacija svih navedenih rečeničnih tipova u višestruko zavisnosloženim rečenicama:

„Hat der Täter aus grobem Unverstand verkannt, dass der Versuch nach der Art des

Gegenstandes, an dem, oder des Mittels, mit dem die Tat begangen werden sollte, überhaupt nicht zur Vollendung führen konnte, so kann das Gericht von der Strafe absehen oder die Strafe nach seinem Ermessen mildern" (Art. 49 Abs. 2 StGB).

Nadalje Weber kao čest element zakonskoga teksta navodi tzv. „unvollständige Rechtssätze", koje se javljaju u naslovima članaka ili u pojašnjenjima pojedinih termina iz zakonskih odredaba, a koje naziva „nominale Wortgruppen". Za njih je karakteristična uporaba „nagomilanih" genitiva ili prijedloških, odnosno atributivnih, fraza („*Verordnung zur Veränderung der Verordnung zur Durchführung des Waffengesetzes vom 28. Januar 1981*")[40].

Analizirajući morfološka i gramatička svojstva suvremenog njemačkog jezika prava, Weber navodi najučestalije oblike glagola u pravnim tekstovima, pa tako uočava čestu uporabu Vorgangs- i Zustandspassiva, zatim modalnih glagola, najčešće *müssen, sollen, dürfen* te izricanje neke obveze ili nužnosti pomoću fraze „*hat zu + Infinitiv*", odnosno „*ist zu + Infinitiv*":

„*Der Vermieter* **hat** *die vermietete Sache dem Mieter in einem zu dem vertragsmäßigen Gebrauche geeigneten Zustande* **zu überlassen** *und sie während der Mietzeit in diesem Zustande* **zu erhalten**" *(Art. 536 StGB).*

„*Tiere sind keine Sachen. Sie* **werden** *durch besondere Gesetze* **geschützt**. *Auf sie* **sind** *die für Sachen geltenden Vorschriften entsprechend* **anzuwenden**, *soweit nicht anders* **bestimmt ist**"*(Art. 90 StGB).*

Uz pasiv, najčešće rabljeno glagolsko vrijeme je prezent aktiv. Iako izrijekom ne spominje tzv. „Nominalstil", Weber u svojoj morfološkoj analizi uočava tzv. „Adjektivbildungen"– tj. usku povezanost pridjeva i imenica, koje često imaju karakter kolokacija (npr.: *außerordentliche Rechtsmittel*). Promatrajući ove „sprachliche Verdichtungen" s aspekta tvorbe riječi, Weber uočava najučestaliju pojavu pridjeva izvedenih iz imenica pomoću nastavaka: *-mäßig (ordnungsmäßige Buchführung), -fähig (rechtsfähige Person), -bar (vertretbare Entscheidung)* i *-lich (außerordentliche Rechtsmittel)* te imenice nastale izvođenjem pomoću imenskih nastavaka *-fähigkeit, -barkeit, -lichkeit*. (*Prozessfähigkeit, Gerichtsbarkeit, Verbindlichkeit*).

Baveći se razinom leksika i semantike jezika pravne struke, Weber, kako smo već spomenuli, prihvaća Badenovu podjelu pravnih termina na „offene" i „verdeckte Fachausdrücke". Tako su, primjerice, izrazi „*Sache*" ili „*Gewalt*" naizgled riječi svakodnevne komunikacije općega jezika, a zapravo su skriveni stručni izrazi, dok su izrazi „*Verordnung*", „*Gerichtsbarkeit*" ili „*Anklageschrift*" otvoreni stručni izrazi[41]. Rössler, kako smo vidjeli, uočava tri vrste pravnih termina koji se, u konačnici, mogu svesti na Weberovu klasifikaciju (stručni izrazi koji zamjenjuju opće izraze, izrazi iz općeg jezika koji nose specifično pravno značenje, specifični pravni izrazi). Za razliku od Webera, Rössler se nije upuštao u semantičku analizu pravnih termina.

Zanimljivo je također na razini tvorbe riječi spomenuti dio iz istraživanja autorice ovoga rada koji se bavio semantičkim razlikama između njemačkih pravnih izraza i njihovih hrvatskih ekvivalenata. Rezultati tog istraživanja ukazuju na činjenicu da postoji niz složenica u njemačkom jeziku prava čiji se prvi dio (Bestimmungswort) posve različito prevodi od

izvornoga značenja pa se često krivo razumijevaju ili prevode: *Schuldrecht – obvezno pravo, Freiheitsstrafe – zatvorska kazna, Gesellschaftsrecht - pravo trgovačkih društava.*[42] Naravno, semantičkom analizom i transformacijama složenice došli bismo do razloga za upravo takav hrvatski prijevod, no takva analiza nadilazi domenu ove radnje.

U usporednoj analizi dosadašnjih rezultata istraživanja njemačkoga jezika prava potrebno je spomenuti učestalu uporabu tzv. *Funktionsverbgefüge*, struktura tipičnih za suvremeni jezik prava koje je uočio Günther, dok im Kühn i Weber nisu posvetili dovoljnu pozornost: *in Kraft treten, Gesetze beschließen, Urteil fällen, Klage erheben, Berufung einlegen* itd.[43]

Također postoji jedno stilsko obilježje njemačkoga jezika prava analizirano u spomenutom istraživanju koje nisu uočili ni Kühn niti Weber, iako je uzrokom mogućeg nerazumijevanja, a to je skraćivanje rečenice na uštrb jasnoće informacije. Tako je u tekstu njemačkoga Ustava (Grundgesetz, čl. 4.) lako pronaći odredbu koja govori o pravu na poštedu od vojne službe, a moguće ju je dvoznačno tumačiti: *Niemand darf gegen sein Gewissen zum Kriegsdienst mit der Waffe gezwungen werden* [44]. Ovdje će tumačenje: „ne smije biti prisiljen oružjem" ili „ne smije biti prisiljen služiti vojsku uz obvezu nošenja oružja" ovisiti o prozodijskim svojstvima rečenice, no ovakve se formulacije ne bi smjele pojavljivati u zakonskom tekstu jer bi on trebao biti nedvosmislen i svima jasan. Vjerodostojnosti radi, treba spomenuti da Kühn, doduše, uočava slučajeve mogućeg nerazumijevanja zbog dvoznačnosti izraza, ali se u njegovim primjerima u pravilu radi o neodgovarajućoj kombinaciji pridjeva i imenice.

Analizirajući stilistiku pravnoga teksta u njemačkim zakonima, Siegfried Weber se osim tipologijom rečenice bavi i stilskim obilježjima određenja pravnih pojmova, sugerirajući tri najučestalije varijante koje se javljaju u zakonskim tekstovima: 1) klasična definicija pojma (definiendum = definiens > genus proximus + diferentia specifica); 2) formulacija pojma tako da se prvo navede njegov naziv, a zatim ga se odredi subjektnom „wer"-rečenicom (*Kaufmann im Sinne dieses Gesetzbuchs ist, wer ein Handelgewerbe betreibt*), i nešto rjeđi način određivanja pojma, koji je više svojstven tehničkim znanostima: 3) formulacija „Ein O, das durch die Merkmale P und Q gekennzeichnet ist, heißt Z.").[45]

Kada je riječ o stilistici jezika pravne struke, ne smiju se zaobići ni noviji radovi njemačkih teoretičara prava koji su zajedno s lingvistima, a na poticaj Instituta za njemački jezik iz Mannheima 2001. godine održali konferenciju pod nazivom „*Sprache und Recht*", s ciljem zajedničkog proučavanja jezika kao polazišta i sredstva stvaranja, tumačenja i provedbe prava („Recht lebt in Sprache und durch Sprache. Unsägliches lässt sich nicht verbindlich machen"[46]), ali i s pragmatičnim ciljem stvaranja „einer bürgernahen Amts- und Verwaltungssprache"[47]. Uz autore kao što su Paul Kirchhof i Dietrich Busse[48], koji su se bavili lingvističkim aspektom tumačenja zakona pri donošenju pravorijeka u sudstvu i čiji rezultati istraživanja nadilaze domenu ovoga rada, ovdje ćemo spomenuti istraživanje Josefa Kleina koji je u radu „Parlamentarischer Diskurs als Schnittstelle zwischen politischer Allgemeinsprache und Rechtssprache" zahvaljujući svom kontrastivnom pristupu uočio opće značajke stilistike njemačkoga zakonskoga teksta. Taj stil je „monologisch, nicht-indexikalisch, normierend, verallgemeinernd, hypothetisch", s vokabularom koji je „ressortspezifisch, rechtstechnisch, bürokratiesprachlich, mit textsortenspezifischen Floskeln" i čija je sintaksa „mit hohem Anteil von Satzgefügen, gehäuften Konditional- und Relativsätzen".[49]

4. ZAKLJUČNA RIJEČ

Promotrimo li obilježja njemačkoga jezika prava koja je prije više od stotinu godina na leksičkoj, morfološkoj i stilskoj razini proučavao Günther i usporedimo li ih s onima koje je razradio Kühn, zaključit ćemo da razlika među njima gotovo i nema ili su samo formalne prirode, tj. spomenute su u nekom drugom kontekstu ili obuhvaćene nekim drugim obilježjem. Tako, primjerice, Günther ne spominje dvoznačnost nekih izraza kao zasebno obilježje jer tu pojavu promatra kao krivu uporabu pridjeva ili participa s imenicama na koje se odnose. Također ne uočava ideološku uvjetovanost i obojenost pravnih izraza jer je u vrijeme nastanka njegove knjige demokratičnost i sloboda izražavanja u političkom smislu bila na puno nižoj razini od današnje. No u ovim razmatranjima svakako treba uzeti u obzir da su obilježja njemačkoga jezika prava koje analizira Kühn određena po kriteriju čimbenika koji jezik prava čine nerazumljivim za ne-pravnike, pa se treba ograditi od ad hoc zaključaka kako se u jeziku pravne struke s lingvističkoga aspekta gotovo ništa nije promijenilo. Ipak je potrebno naglasiti da su očiti pomaci na razini leksika, jer smo na navedenim primjerima mogli uočiti kako su njemački izrazi istisnuli tada pomodne latinske ili francuske riječi (riječ *Berufung* zaživjela je umjesto *Appellation,, Zwangsvollstreckung* umjesto *Exekution*), i kako su nespretni izrazi poput „*tatsächliche Behauptung*" ili „*gerichtsseits*" zamijenjeni boljima „*Tatsachenbehauptung*", odnosono „*vom Gericht*" ili rjeđe „*seitens des Gerichts*".

Zanimljiva je činjenica koja proizlazi iz ove usporedbe, da jezično djelovanje nije samo pod izravnim utjecajem lingvista, nego i drugih faktora na koje znanost nema utjecaja, pa je tako u pravnoj terminologiji sudova i administracije umjesto nametanih izraza „Urschriften und Abschriften" ipak u uporabi ostao jednostavniji izraz „Originale und Kopien" koji su jezikoslovci krajem 19. stoljeća nastojali istisnuti.

Usporedimo li, s druge strane, Weberovu analizu pravnoga teksta na razini sintakse, leksikologije, gramatike i morfologije s istraživanjem Rösslera, vidjet ćemo da su obojica uočili iste pojavnosti, iako Rössler nije ulazio u detaljniju analizu tipova najučestalijih zavisnih rečenica u zakonskim tekstovima koje je proučavao niti u strukturu glagolskih formi koje su najfrekventnije u jeziku prava. Znakovito je da se, povijesno gledano, u formalnom smislu mogu i danas uočiti ista lingvistička obilježja zakonskih tekstova, vjerojatno i zbog puke činjenice da većina zakonskih tekstova proizlazi iz Općeg građanskog zakonika Njemačke i Austrije koji su tijesno povezani i koji su kroz dva stoljeća samo dopunjavani i neznatno mijenjani, pa su tako sadržajno ali i jezično snažno utjecali na suvremene zakone.

Analizom istraživanja njemačkoga jezika prava navedenih autora obuhvaćeni su samo neki aspekti složenoga korpusa njemačkoga jezika pravne struke, bolje rečeno samo određene vrste pravnoga teksta, jer se, primjerice, Günther bavio istraživanjem sudskih spisa i sudske dokumentacije, Weber i Roessler tekstovima njemačkih, odnosno austrijskih zakona, dok se Kühnova analiza više veže za pravne tekstove različitoga karaktera. Ipak, općenito gledano, povezivanjem rezultata njihova istraživanja mogli smo dobiti zaokruženu cjelinu podataka o obilježjima njemačkoga jezika prava, jer su dobiveni analizom svih distinktivnih aspekata ovoga jezika struke u odnosu na opći jezik: obuhvaćaju razinu leksika, gramatike, sintakse, morfologije, semantike i stilistike pravnoga teksta. Upotrijebimo li Viskovićevu terminologiju

iz uvodnog dijela ovoga rada, možemo zaključiti da se u njemačkom jeziku prava tijekom jednoga stoljeća uočavaju veće promjene na strukturalnoj nego na frekvencijskoj jezičnoj razini. Te su promjene uglavnom leksičke i stilske prirode i rezultat su jezičnoga djelovanja, ali i mijena u samoj struci, uvjetovanih ponovno socijalnim i političkim promjenama.

BIBLIOGRAFIJA:

a) knjige -

- Busse, D.: *Recht als Text. Linguistische Untersuchungen zur Arbeit mit Sprache in einer gesellschaftlichen Institution.* (Reihe Germanistische Linguistik 131). Tübingen, 1992.
- Creifelds, C.: *Rechtswörterbuch*, C.H. Beck Verlag, München, 11. Auflage, 1991.
- Fluck, H. R.: *Fachsprache. Einführung und Bibliographie.* München, 1980, 1996 (2).
- Gavella, N. et al.: *Hrvatsko građansko-pravno uređenje i kontinentalno-europski pravni krug,* Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1994.
- Günther, L.: *Recht und Sprache. Ein Beitrag zum Thema vom Juristendeutsch*, 1898.
- Guterer, G./Latour, B: *Grammatik in wissenschaftlichen Texten.* (Studienlehre Deutsch als Fremdsprache 1). Ismaning. 1986
- Haβ-Zumkehr, U. (Hrsg): *Sprache und Recht*, Institut für Deutsche Sprache, Jahrbuch 2001, W. de Gruyter, Berlin – New York. 2002.
- Hoffmann, Lothar: *Kommunikationsmittel Fachsprache. Eine Einführung.* Akademieverlag, Berlin, 1976. Wiederholte Auflage 1984.
- Horn, Dieter: *Rechtssprache und Kommunikation. Grundlegung einer semantischen Kommunikationstheorie.* Duncker u. H., Berlin, 1966.
- Kühn, P.: *Jura.* Heidelberg, 1992.
- Ludwig, G.: *Recht und Sprache. Ein Beitrag zum Thema vom Juristendeutsch.* Berlin. 1981
- Öhlinger, T. (Hrsg): *Recht und Sprache – Fritz Schönherr-Gedächtnissymposium* 1985., Wien, 1986.

- Pfeiffer, O./Strouhal, E./Wodak, R.: *Recht auf Sprache. Verstehen und Verständlichkeit von Gesetzen*. Wien, 1987.
- Visković, N.: *Jezik prava*, Naprijed, Zagreb 1989.
- Wüster, E.: *Deutsche Fach-und Wissenschaftssprache*, Oscar Brandstetter Verlag, Wiesbaden, 1973.
- Weber, S.: *Sprache und Recht*, Chemnitz, 1995.

b) članci u stručnim i znanstvenim časopisima i zbornicima -

- Häusler, M.: *Nastava stranih jezika na ispitu*. In: *Strani jezici,* 3/2001, Zagreb, (179–182).
- Hoberg, R.: *Die Rolle der Deutschen Sprache in Wissenschaft und Technik*, in: DIN – Mitteilungen, 73/1994, Nr. 5, (329–335).
- Kereković, S./Vilke-Pinter, D: *Fachsprache – theoretische Stützpunkte einer Bedarfsanalyse*. In: *KDV-Info,* 11/1997, (12–17).
- Kirchhof, P.: *Rechtsprechen ist mehr als Nachsprechen von Vorgeschriebenem*, in: Ulrike Haβ – Zumkehr (Hrsg): *Sprache und Recht*, Institut für Deutsche Sprache, Jahrbuch 2001, W. de Gruyter, Berlin – New York, 2002., (119–135).
- Klein, J.: *Parlamentarischer Diskurs als Schnittstelle zwischen politischer Allgemeinsprache und Rechtssprache*, in: Ulrike Haβ – Zumkehr (Hrsg): *Sprache und Recht*, Institut für Deutsche Sprache, Jahrbuch 2001, W. de Gruyter, Berlin – New York, 2002., (163–180).
- Kordić, Lj: *Elementi novoga, iznenađujućega intrigantnoga u nastavi stranoga jezika struke*. In: *Zbornik HDPL-a,* Rijeka–Zagreb, 1996.
- Kordić, Lj: *Neka obilježja njemačkog jezika za pravnu struku*, in: *Pravni vjesnik*, 3–4/ 1999, Osijek (358–365).
- Kordić, Lj: *Analiza potreba: njemački kao strani jezik za pravnu struku*, in: *Zbornik HDPL-a,* Rijeka–Zagreb, 2004, (243–271).
- Kordić, Lj./Mujić, N.: *Strani jezik u funkciji struke: istraživanje stavova djelatnih pravnika i studenata prava*, in: *Pravni vjesnik*, 3–4/2003, Osijek.
- Kühn, P.: *Juristische Fachtexte*. In: *Helbig et al. (Hrsg): Deutsch als Fremdsprache. Ein*

internationales Handbuch. Berlin, New York: de Gruyter, 2001, (582–594).

- Paul, L.: *Sprachkritik in der Juristenausbildung.* In: *Recht und Sprache* (*Schriftenreihe der Bundeszentrale für politische Bildung*), Heidelberg, 1983.

- Rössler, P.: *Entwicklungstendenzen der österreichischen Rechtssprache seit dem ausgehenden 18. Jahrhundert: eine syntaktische, stilistische und lexikalische Untersuchung von Studiengesetzen und Entwicklungstendenzen der österreichischen Rechtssprache seit dem ausgehenden 18. Jahrhundert: eine syntaktische, stilistische und lexikalische Untersuchung von Studiengesetzen und*, in: *Schriften zur deutschen Sprache in Österreich*, Band 16, Langenscheidt, 1994.

- Troskot, Lj.: *Das Verhältniss zwischen der Fachsprache und der Allgemeinsprache*, in: *KDV-Info*, 7/1995, (7–10).

- Vilke-Pinter, D./ Kereković, S.: *Strani jezik i struka,* in: *Strani jezici, XXVI*, 1/1997., Zagreb, 199

- Vrhovac, Y.: *Učenje jezika za novu Europu,* in: *Strani jezici* XXVII, 1/1998.

- Weber, S.: *Zur Sprachlichkeit der Gesetze*, in: Vorstudie zu einer Theorie der Gesetzgebung, Bonn, 1975 (99–106).

Literatura na Internetu -

- Busse, D.: *Verstehen und Auslegung von Rechtstexten – institutionelle Bedingungen. Vertrag vor der AG Sprache des Rechts der Berliner-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften*, Berlin, 22. August 2002 (www.bbaw.de/sdr/content/beitraege).

- Klein, W.: *Ein Gemeinwesen, in dem das Volk herrscht, darf nicht von Gesetzen beherrscht werden, die das Volk nicht versteht.* (www.bbaw.de/sdr/content/beitraege).

- Krauth, W. H.: *Systeme verstehen Systeme. Zur Debatte zwischen rechtstheoretischer und linguistischer Beobachtung des Rechts.* (www.bbaw.de/sdr/content/beitraege).

- Ogorek, R.: *Ich kenne das Regelment nicht, habe es aber immer befolgt. Metatheoretische Anmerkungen zur Verständnisdebatte.* (www.bbaw.de/sdr/content/beitraege).

- Simon, D.: *Rechtsverständlichkeit.* (www.bbaw.de/sdr/content/beitraege).

(Footnotes)

[1] Gierke, O.: Das bürgerliche Gesetzbuch und der deutsche Reichstag, Berlin, 1896., str.10.
(Citirano prema Günther, L: Recht und Sprache – Ein Beitrag zum Thema Juristendeutsch, Berlin, 1898., XII).

[2] Günther, L.: Recht und Sprache – Ein Beitrag zum Thema Juristendeutsch, Berlin, 1898., str.2.

[3] Citat prema: Visković, N.: *Jezik prava*, Naprijed, Zagreb, 1989., str. 30. (Scrappelli, 1969., 955.).

[4] Vidi: ibid, str. 26.

[5] Ibid.

[6] Vidi: Kühn, P.: „*Juristische Fachtexte*", in: Helbig et al. (Hrsg): *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch.* Berlin, New York: de Gruyter, 2001., (592–594); str. 582.

[7] Ibid.

[8] H.R. Fluck: *Fachsprachen, eine Einführung*, 1980., str. 35. ff.

[9] Ibid.

[10] Ibid, str. 41.

[11] Vidi: Kühn, P.: *Juristische Fachtexte*, 2001., str. 584.

[12] Günther, L: *Recht und Sprache* (1898.), str. VI (Visoki dužnosnik čije riječi Günther citira bio je sudac Vrhovnoga upravnog suda Schutzenstein, koji je te riječi napisao u svome članku objavljenom 15. kolovoza 1896. u časopisu „*Juristisches Literaturblatt*" br. 7., na stranici 159).

[13] Ibid, str. 8.

[14] Ibid, str.4.

[15] Vjerojatno utjecaju toga zakonika imamo zahvaliti i današnji jezični oblik hrvatskih zakona koji je također izložen kritici zbog stilske zamršenosti i nejasnoće.

[16] Ibid, str. 5.

[17] Ibid, str. 20.

[18] Ibid, str.5.

[19] Seibert, 1977. i Paul 1983., citat prema: Peter Kühn: Juristische Fachtexte, 2001., str.583.

[20] Vidi: Kühn, P: Juristische Fachtexte, str. 584.

[21] Ibid.

[22] Günther, 1898, str. 23.

[23] Ibid, str. 26.

[24] Ibid, str. 27.ff.

[25] T. Wustmann: Sprachdummheiten, 1. Auflage, str. 119, citirano prema: Günther, D: Recht und Sprache, 1898.

[26] Ibid, str.23.

[27] Ibid, str.41.

[28] Ibid, str.43.

[29] S. Hopp: Juristischer Humor, str. 158., citirano prema: Günther, ibid.,str. 44.

[30] Ibid, str. 36. ff.

[31] Lehmann, T: Sprachliche Sünden, str. 37,ff., citirano prema: Günther, ibid, str. 39. f.

[32] Primjere navedene pod točkama 1–5 zahvaljujem Güntheru, ibid, str. 36 ff.

[33] Gensel: Unsere Juristensprache, str. 18.f. Citat preuzet iz: Günther, ibid, str. 39.

[34] P. Kühn, 2001.

[35] Izraze „offene" i „verdeckte Fachausdrücke" Siegfried Weber u svome djelu „Sprache und Recht" (Chemnitz, 1995.) zapravo prihvaća od E. Badena, koji ih kao prvi upotrebljava u svome radu „Zur Sprachlichkeit der Gesetze", in: Vorstudien zu einer Theorie der Gesetzgebung, Bonn, 1975. (str. 99–106).

[36] Riječ je o članku Jakoba Grimma „Von der Poesie im Recht", objavljenom u časopisu „ Zeitschrift fuer geschichtliche Rechtswissenschaft", Band II/1816, str. 25–99.

[37] Guenther, ibid, str. 8. ff.

[38] Primjeri navedeni pod točkama a) do l) citirani su iz rada „Juristische Fachtexte" P. Kühna, (2001.), str. 384 ff.

[39] Weber, S: *Sprache und Recht*, 1995., str. 2 ff.

[40] Ibid, str. 8.

[41] Primjeri iz: Kordić, Lj: „Obilježja njemačkoga jezika pravne struke", in: Pravni vjesnik, Osijek, 3–4/1999., (358–365), str. 358 f.

[42] Ibid, str. 359.

[43] Ibid,

[44] Ibid, str. 241.

[45] Weber, str. 7.

[46] Kirchhof, Paul: *Rechtsprechen ist mehr als Nachsprechen von Vorgeschriebenem*, in: Ulrike Haß – Zumkehr (Hrsg): *Sprache und Recht, Institut für Deutsche Sprache*, Jahrbuch 2001, W. de Gruyter, Berlin – New York, str. 131. (119–135).

[47] Ulrike Haß-Zumkehr, „Vorwort der Herausgeberin", in: ibid, str. VII.

[48] Busse je jedan od najplodnijih suvremenih autora koji se bavi pragmalingvistikom pravnoga teksta. Tu posebno treba istaknuti njegove radove „Juristishe Fachtexte und öffentlicher Sprachgebrauch" (1991.), „Diachrone Semantik und Pragmatik. Untersuchungen zur Erklärung und Beschreibung des Sprachwandels" (1991.), „Recht als Text. Linguistische Untersuchungen zur Arbeit mit Sprache in einer gesellschaftlichen Institution" (1992.), „Juristische Semantik. Grundlagen der juristischen Interpretationstheorie in sprachwissenschaftlicher Sicht" (1993.), „Verständlichkeit von Gesetzestexten – ein Problem der Formulierungstechnik? (1994.), „Rechtssprache als Problem der Bedeutungsbeschreibung (1998), „Die juristische Fachsprache als Institutitonensprache" (1999.), „Textlinguistik und Rechtswissenschaft" (2000.).

[49] Klein, Josef: Parlamentarischer Diskurs als Schnittstelle zwischen politischer Allgemeinsprache und Rechtssprache, in: Ulrike Haß – Zumkehr (Hrsg): Sprache und Recht, Institut für Deutsche Sprache, Jahrbuch 2001, W. de Gruyter, Berlin – New York, str. 166 f. (163–180).

GERMAN LANGUAGE FOR LEGAL PURPOSES – DIACHRONIC APPROACH

SUMMARY

The importance of teaching foreign languages for specific purposes at the tertiary level is acknowledged as a necessity worldwide and supported by essential principles of the reform of Croatian universities based on the Bologna Declaration. Still, many languages for specific purposes have not been researched sufficiently, either from the linguistic or from the methodical point of view. As German legal language belongs to those languages, this paper's intention is to research into its distinctive features by means of diachronic analysis of the linguistic researches of this idiom undertaken from the early 20th century until modern times. The primary aim of this paper is to analyze, to compare and unify the existing linguistic knowledge about German legal language in order to bring about the better scientific research of languages for specific purposes on one hand, and on the other to provide a solid foundation for creation of textbooks and didactic materials for teaching German legal language at the tertiary level of education.

Key words: language for specific purposes, German legal language, distinctive features, teaching of German for legal purposes